

szerint már a helyi szolgáltatások és piac ösztönzését is célba veszi, már kimondottan tekepülés-társadalomfejlesztési érdekeket szolgálnak (Tiszaszederkény). Másutt a koordináció alatt nemcsak az ámk-n belüli intézmények közötti együttműködést, hanem a település fontos gazdasági, egészségügyi, nevelési stb. szervezeteivel való együttműködést is értik. Mindenképpen várható tehát, hogy az ámk-k tevékenységében a kulturális szférán túlmutató tartalmi elemek jelennek meg.

Az ámk mozgalom az országban és a megyében egyaránt válsággal küzd. Ennek oka a fenntartók anyagi lehetőségeinek beszűkülésén túl a kultúra iránti érzékenység csökkenése. Az intézményrendszeren belül az iskola még tartani tudja pozícióját, a kultúráközvetítés egyéb területein viszont visszaesés mutatkozik. Ez a válság az ámk-k számának erős csökkenésével jár. Az ellenértés irányú mozgás egyelőre gyenge (Putnok). Megyénkben jelenleg nyolc általános művelődési központ létezik.

A működő intézmények az integráció különböző fokain állva, rendkívül eltérő

infrastrukturális adottságokkal, különböző színvonalon dolgoznak. Feltűnő, hogy Ózdon a város vezetése mekkora fontosságot tulajdonít az ámk-nak, az iskolák köré tömörülő kulturális intézmények fennmaradása és további működése talán így biztosítható a legoptimálisabb keretek között.

Figyelemre méltó az a céltudatos építkezés, amellyel néhány ámk a gazdasági és társadalmi élet más szféráit is hatókörébe vonja, és a helyi társadalom szervezőerejeként óhajt megjelenni.

Javaslatok: Törekedni kell arra, hogy az ámk tevékenysége nagyobb szerepet kapjon a megyei sajtóban, és ezáltal a fenntartó önkormányzatok szándékaikban megerősödjenek, s hogy további önkormányzatok teremtsék meg a létesítés feltételeit. A fennálló intézmények együttműködését a Pedagógiai és közművelődési Intézet közreműködésével kell erősíteni. Létre kell hozni az általános művelődési központok igazgatóinak munkaközösségét, meg kell teremteni a tapasztalatcserén alapuló továbbképzésük feltételeit.

Lénárt Béla

Az embertan négyéves tapasztalata Fóton

Négy éve tanítok embertant a Fóti Ökumenikus Iskola felső tagozatán. Így az idei évben már kiengedünk olyan búcsúzó diákokat, akik ötödikes koruk óta folyamatosan tanulták ezt a tárgyat. Felvetődhet tehát a kérdés: látható-e eredmény, illetve milyen nyomot hagyott rajtuk a négy éven át folytatott foglalkozás.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a nyolcadik osztályban a művészet történetét is taníthatom. Így lehetőségem van vizsgálni, hogy mennyire nyújt segítséget más tárgyak tanulásában a diákok emberismerete. A művészettörténet iskolánkban integráló szerepet is betölt: új szempontok szerint dolgozza fel diákjainknak a történelem, az ének, a rajz, az irodalom tanulmányozása során szerzett tudását. A fő kérdés az, miként fejte ki magát az ember az egyes korokban,

mi volt számára a legfontosabb kérdés, milyen szerepe, célja volt művészetének és milyen válaszokat adott az a kérdéseire.

A kulcsfigura tehát az ember, aki kérdez és alkot. Az ember, akinek megismerésével már negyedik éve foglalkoznak ezek a diákok.

Az ötödik, a hatodik, a hetedik és a nyolcadik osztályban

Ötödikben általánosságban írjuk körül az embert. Miben különbözik a Föld más élőlényeitől? Az ókori görög mitológiára

alapozva beszélünk földünk és testünk védelméről, illetve munkáról, játékról. Hatodik osztályban már a gyökereinket és hagyományainkat keressük. Népi kultúráját vizsgálva szóba kerülnek a felelősség és a hűség, az öltözködés, a lakás és az önkifejezés kérdései is. A népmeséket tárgyalva belevágunk a nemi identitás témájába, érintjük az önfegyelem és a kitartás kérdéseit is. Hetedik osztályban már különbséget teszünk az egyes életkorokra jellemző érzések, indulatok és érzelmek között. Tárgyaljuk a gondolkodás és a megérzés kérdését. Beszélünk a féltékenységről és az önbizalomról, a képességek fejlesztéséről és a toleranciáról. Nyolcadik osztályban mindezek mellett a testi-lelki harmónia a fő téma. Tehát szóba kerül az önzetlenség, méltóság, lelkiismereti érzékenység, sőt a jövő tervezése is. Ekkor beszélünk a játékról, az alkotásról, a kommunikáció fajtáiról, a szerelemről és a konfliktusmegoldási modellekről is.

Az embertan értelme

Ilyen előismeretekkel természetesen „könnyű” a művészettel, az önkifejezéssel kapcsolatos kérdésekről beszélni. Az a gyerek, akivel már sokat beszélgettünk rendről, szabadságról, fegyelemről, netán célzott feladatokat is megoldottunk vele együtt, szívesen közelít a piramisok falfestményeihez vagy *Mondrian* rajzaihoz is. Azok a tanulók, akik sok asszociációs játékot játszottak már, értik, hogy mire gondolhatott *Kandinszkij*, mikor *A szellemről a művészetben* című munkájában 1912-ben arról írt, hogy különböző hangszínek és hangmagasságok keltette szuggesztív érzeteket hidat verhetnek ember és ember között. Ők már nem mondják *Klee Öreg színek csengése* című képe láttán, hogy „én is tudnék ilyet rajzolni”. Számukra egy ilyen festmény: kaland, hisz ők maguk is barangoltak már ilyen utcákban és örvendeztek egymásnak, mikor rájöttek, hogy egy-egy szín ugyanahhoz a fogalomhoz vagy érzéshez kapcsolódik a lelkükben.

Akikkel már beszélünk lelkünk rétegeiről, tudatalattiról, álomképekről, azokból

természetesen szakad ki az együttérzés *Marc Chagall* képei láttán: „De szeretheti a faluját ez az ember!” A tanár ilyenkor boldog mosollyal hozzátéheti: „De szeretheti majd Chagallt, Kandinszkijt ez a gyerek!” Legalábbis jó esély van rá, mert köze lett az alkotásokhoz, az alkotókhöz. Sok utat ismer az önkifejezéshez – miért ne lehetne az illető festő is az egyik?! S legalább annyira érthető és elfogadható, mint a térdig lógó flanelling, vagy a fülbevaló.

Midőn ötödikes-hatodikos korunkban hangulataink kifejezéséről beszélve egymás testén, mozgásán kerestük az egyes érzelmekhez tartozó jegyeket, sok mindenre rájöttünk. Akkor még csupán a „mi a közös bennünk” doboz fiókjába rakogtattuk tapasztalatainkat arról, hogy miért lóg az orra annak, aki szomorú, miért égbeszökő a jókedve az embernek, vagy miért ad nyugalmat és biztonságot az egyenes úton járás, miért rajzol mindegyikünk négyzetes börtönt, míg a világ mindenkinél gömbölyű. Azóta világossá vált, hogy magához az emberhez tartoznak ezek a tapasztalatok.

Ilyen alapozással könnyű az út az ősi művészetek formavilágához, expresszív erejű alkotásaihoz, s a gyerekek *Braque* vagy *Picasso* kubista képeihez is szívesebben közelítenek. Azok a diákok, akik embertan órákon átbeszélgették a kézműves alkotás és a futószalag melletti munka embert alakító jellemzőit, már könnyen megértik, mi gyötörte *Gropiust*, s miben volt nagyszerű a Bauhaus. Benyomásaink, érzelmeink a vizuális látvány: a vonal, a formák és a színek elemzése, természetesen csak törpe része az embertan anyagának. Tanítási tapasztalataim egyértelműen bizonyítják, hogy az, aki jártasságot szerez önismeretben, önelemzésben, értelmezni próbálja a másik ember megnyilvánulását, az otthon érezheti magát minden emberközeli területen. Így köze lehet a kultúra minden területéhez, tehát érdekelheti, sajátjának érezheti az alkotó ember minden feltett kérdését.

Az embertan azonban nem csupán arra jó, hogy alapot adjon a művészetek és az embertudományok elsajátításához. Egy ál-

talános iskolát befejező, vagy akár középiskolát végző diáknak – bármennyire is szeretnénk – nem a kultúraelemzés és -értelmezés a legfőbb gondja. Elsősorban magával van gondja. Nincs tantárgy, mely kreatív módon igyekezne megválaszolni, hogy *kicsoda ő tulajdonképpen*. Csak nagyon kevesen vannak, akik elmondhatják magukról, hogy bírják egy felnőtt bizalmát, barátságát, aki e nehéz időkben megértő társuk lehet. Embertan órán van alkalmunk beszélni minden kérdésükről.

A kamaszkor testi, lelki, szellemi jellemzőinek lajstroma sokukat fellélegzésre készítette. Örültek, hogy kiderült végre: mások is küzdenek hasonló nehézségekkel, s hogy ezek a gondok nem tartanak örökké.

Rendeztünk olyan bírósági tárgyalást, ahol a saját korosztályukat védőkkel szemben a velük kapcsolatban álló felnőttek – szülők, bolti eladók, rendőrök, tanárok, edzők, lelkészek – alkották a vádlók csapatát. Mindaz, ami ott elhangzott, tanulságos lelkiismeret-vizsgálati anyag lehetne minden nevelő számára.

Most utólag nagyon sajnálom, hogy nem készült az ideai tárgyalásról videofilm, mint a Soros Alapítvány Disputa-programjai esetében rendszerint készülni szokott. Percek alatt előkerültek az alapkonfliktusokat okozó helyzetek, a kimenetelüket előrevetítő tipikus játszmák. S megoldások, miként az életben, alig születtek. A felnőtteket alakító diákok, bár biztos „szövegtudással” rendelkeztek, nem érezték jól magukat a bőrükben, mert – így mondták – olyasmivel kellett azonosulniuk, amivel nem értettek egyet. Azok a gyerekek, akik saját nevükben védekeztek, láthatóan felszabadultak, hogy végre beszélhettek ezekről a kérdésekről. Nem tudom, melyik oldal szerepe ad nagyobb segítséget, az-e, amelyik a mondatokba rendezés miatt segíti a konfliktusok megértését, saját állásfoglalásokba rendezését, vagy az-e, melyik rákényszerít, hogy bújjak a másik bőrébe, s lássak úgy, érezzek úgy, mintha én ő lennék.

A drámajáték után összegező fogalmazást szoktam kérni tőlük *Milyenek vagytok?* címmel. Az első évek eredménye

nagyon szomorú volt. Szinte kizárólag rossz tulajdonságokat soroltak, melyeket az unos-untalan hallott erkölcsi prédikációkkal színezték. Idén már olyan dolgozatokat is írtak, melyek megőrizték leíró jellegüket, tehát nem keverték össze az erkölcsi kategóriákat a tényekkel, sőt gazdagabb önismeretről tettek tanúbizonyságot, mint az előző évek diákjai. Rájöttek, hogy lehet szeretni azt is, aki „rossz”, s arra is, hogy szeretniük – helyesen szeretniük – kell magukat, hogy másokat is szeretni tudjanak.

Igy önként adódik a „Ki vagyok én?” téma mellett a másik, őket érdeklő kérdés: *„Hogyan viszonyuljak a másik emberhez?”* A *Hatalom – engedelmesség – demokrácia* témakör szintén kimeríthetetlen. Az iskolán belüli, vagy a szüleikkel való alapkonfliktusok már megodási kísérletekre kényszerítették őket. Ugyanakkor tanulják az életben a konfliktus megkerülését, és azt is, hogyan kell a fejüket homokba dugni. Tehát: vannak tapasztalataik, sikereik, fájdalmaik. Sokszor volt célravezető ezekből a konkrét helyzetekből kiindulni, elemezni ezeket, esetleg újabb megodási kísérleteket eljátszani. Hiszen szívesen vesznek, ha beszélhetnek önmagukról. Ha ezzel párhuzamosan szemelvényeket keressünk regényekből, novellákból, valamivel talán még mélyebbre juthatunk egy-egy kérdés megoldásában, tisztázásában, éppen mert elszakadtunk az ő személyüktől. Sok-sok helyzet megtárgyalásának eredménye például egy folyosói diákhajbakapást lezáró szóváltás.

A vitatkozási kultúra

Ebben is óriási a fejlődés. Az első év nyolcadikosai nehezen nyilatkoztak meg belső dolgaikról, viszont annál könnyebben mondtak ítéletet a másik beszédéről. Iskolai helyzetben a diák megnyilvánulása vagy helyes, vagy helytelen lehet. Hozzá kellett szokniuk tehát, hogy embertanórán minden válasz értelmezhető, tehát érdemes elmondani. Foglalkozásaink során lassan-lassan értékévé vált, hogy az adott nézet azé, aki mondja – és éppen ez volt a célunk: a másik ember gondolatait befo-

gadni úgy, ahogy vannak. Mikorra a diákok megtanulják, hogy meghallgassák egymást, anélkül, hogy minősítsék a más-képpen gondolkodót, akkorra már megérik a *közös munkához* való alap is. „Én így látom, te úgy gondolod, tehát mi ennyit tudunk a tárgyról, nézzük meg, mit jelent ez.” Közösen próbálni megoldani valamit, már önmagában érték.

Jövőkép

Egy külön cikk megírásához is alkalmas témát ad annak a játéknak az eredménye, amelyben a diákok a jövőjüket tervezhetik. Ki mire vágyik? Ki mit vinne magával egy lakatlan szigetre? Ki mire költené a pénzt? Ki hogyan szervezné meg az ünnepeit? – a gyerekek szívesen ábrándoznak ezekről a dolgokról. Az álom, a dallasi, úgyszólván minden évben megismétlődik: úszómedence, bejárónők, esetleg konyhakert. Ritkán egy-egy gyerek szeretne ősparkban, állatok között lakni. Az idén olajvállalatokat, étteremláncokat álmodtak, és Pamelához illő életvitelt. Ez évben azonban előfordult egy kisebb csoport is, amelyik állatmenhelyet létesített volna, és egy gyermeket fogadott volna örökbe. Egy másik csoport ugyanakkor télikertre és háziállatokra vágyott, s az ünnepnapjait barátaival, társasjátékkal töltötte volna szívesen. Volt öt olyan diák is, akiknek nem kellett a tévé, akik magániskolát terveztek és jövedelmükből a szegényeknek is juttattak volna. Ők minden este zenélnek vagy játszanak. Az eredmény lehet véletlen, de lehet, hogy korábbi beszélgetéseink ugyanúgy nyomot hagytak bennük, mint a másik csoportban a *Dallas* című sorozat.

Az, hogy tanórai munkánk során elsősorban a beszélgetésre építke, szintén gyümölcsöket hoz már. Legkönnyebben a *tanár–diák kapcsolatban* mérhető ez. Mostani nyolcadikosaim minden kényes kér-

dést felhoznak önmaguktól is, míg az előző években nekem kellett provokálnom. A vitát úgy vezetik, hogy csak egymás véleményének meghallgatása után mondják: „Most pedig kíváncsiak vagyunk, mit gondolsz erről a Tanárnőről!” Az, hogy problémáik megoldását saját kezükbe szeretnék venni, s az a tapasztalat, hogy vannak tanárok, akikkel ezeket a kérdéseket meg is lehet beszélni, arra ösztönzi őket, hogy más felnőttek társaságában is így viselkedjenek. Ez azonban gyakran nem talál megértésre. A felnőttek még a tizenéveseknél is szemérmesebbek kényes kérdésekben, s még náluk is jobban szeretik, ha a dolgok úgy történnek, ahogy ők azt elgondolták.

Említést kell tennem arról is, miként vélekednek a diákok szülei ezekről a tanulmányokról. Volt szülő, aki csak azért jött be fogadóórára, hogy köszönetet mondjon az olyan tanórai témákért, amelyeket ő maga nem mert szóba hozni gyermekével. Volt, aki minden feladatot együtt oldott meg velük, élvezte a játékokat, definíciókon dolgozott, s mi örömmel vettük, hogy megosztotta velünk gondolatait. Volt egy szülő, aki úgy vélte, hogy továbbtanulni vágyó gyermekének csak az idejét vesszük el a felvételi tárgyak tanulásától. Végül – mint talán más esetben is – sok olyan szülő is van, aki azt sem tudja, hogy létezik ilyen tárgy az órarendben.

Kuslits Kata

Irodalom

- Kamarás István: Íme az ember!* Oktatáskutató Intézet, Edukáció Kiadó, Budapest, 1990.
Kamarás István – Sárkány Klára: Embertan közép-haladóknak. Keraban Kiadó, Budapest, 1993.
Kuslits Kata: Tanítható-e az ember? Tanári segédkönyv. Dinasztia Kiadó, Budapest, 1993.
Kuslits Kata: Tanítható-e az ember? Szöveggyűjtemény. Dinasztia Kiadó, Budapest, 1993.
Vörös Klára – Kamarás István: Embertan. Munkáltató tankönyv. Megjelenőben.